

Bernarda in Branko Gradišnik

ISKANJE SREČNEGA RAZMERJA

*Vadnica in vodnik v ljubezni
za oba spola*

Bernarda in Branko Gradišnik
ISKANJE SREČNEGA RAZMERJA

*Vadnica in vodnik v ljubezni
za oba spola*

UMco

Ljubljana 2020

Bernarda in Branko Gradišnik
ISKANJE SREČNEGA RAZMERJA
Vadnica in vodnik v ljubezni za oba spola

© za besedilo Bernarda in Branko Gradišnik, 2020.
Vse pravice pridržane.

Izdajatelj in založnik: UMco, d. d., zbirka Preobrazba

Odgovorni urednik: Samo Rugelj

Knjigo uredila: Renate Rugelj

Strokovni pregled in spremna beseda:

dr. Bojan Varjačič Rajko, klinični psiholog in psihoterapevt

Redakcija od A do Ž:

Ira Aurin, dipl. komunikologinja; Urška Žugelj, dr. sc., psihologinja

Strokovni pregled besedila »Mladost ima ost«: Miha Škarabot, fizik

Ilustracija na str. 60: Ciril Horjak – Horowitz

Oblikovanje ovitka in postavitev: Aleš Cimprič

Fotografija na naslovnici: Depositphotos

Fotografija na zadnjem zavihku: Iztok Dimc, fotograf

Fotografije v notranjosti: zasebni arhiv avtorjev

Tisk: Primitus, d. o. o.

Naklada: 500 izvodov, 1. natis

Ljubljana 2020

Brez pisnega dovoljenja založbe je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, skupaj s fotokopiranjem, tiskanjem ali shranitvijo v elektronski obliki, v okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah. Knjiga je avtorsko delo, v katerem avtor izraža svoje mnenje in ne mnenja uredništva ali založbe.

Odgovornost za stališča in resničnost navedb v knjigi je na strani avtorjev.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

159.922.1

GRADIŠNIK, Bernarda

Iskanje srečnega razmerja : vadnica in vodnik v ljubezni za oba spola / Bernarda in Branko Gradišnik ; [fotografije zasebni arhiv avtorjev].

- 1. natis. - Ljubljana : UMco, 2020. - (Zbirka Preobrazba)

ISBN 978-961-7050-53-0

1. Gradišnik, Branko, 1951-

COBISS.SI-ID 303379200

UMco, d. d., Leskoškova 12, 1000 Ljubljana
tel.: 01/ 520 18 39, e-pošta: bukla-urednistvo@umco.si, www.bukla.si

Knjiga skupaj z avtorjevim priročnikom *Iskanje izgubljenega zdravja* (UMco 2018) sestavlja dvoedino celoto. *Iskanje izgubljenega zdravja* je sicer razprodana (1200 izvodov), vendar se občasno dotiskuje glede na povpraševanje oz. po dogovoru z založbo.

VSEBINA

Kaj vesta o življenju v sreči do konca dni povedati brata Grimm?	9
---	---

V LECTOVI HIŠICI

Kaj se menijo Britanci, kadar se ne o vremenu	23
Življenje in pogledi povprečnega slovenskega flirteža	29
Zaljubljenost ali zabubljenost?	34
V rajskem vrtu	39
Kako sem se jaz šolal	43
Iskalnice in skrivalnice	50
Sotočje duš	55
Nobene očem tako zaželeno	65
Samo on in nobena druga	72
O gobčnosti in obrvnosti	77
Ko ribič ne ve, da je riba	83
Naslednje jutro, naslednje stoletje	88
Skoz okno ven ...	94
Sproščena navezanost	104
Spoznavanje narave v družbi	108
Snubitev	114
Kar mož je storiti dolžan ...	119
S čim lahko moški osreči žensko?	127
Ljubosumje	132
Ni je slabše reči od super seksa!	136
»Saj ste že odrasla, bo dedi kar lepo zunaj počakal!«	139

Seksikon	145
Načelo bojerja	151
Neki tolik, da ga ni kmalu enakega	158
Na koruzo ali na magistrat?	164
V dobrem in v slabem	169
Ne želi svojega bližnjega samice!	176
Neolimpijski šport	181
Duet v solo izvedbi	189
Štirinajst hudih novih igračk	194
Kako sem spoznal vajino mamo in sodnico Judy	198
Ljubezen gre skozi želodec	204
Jezikavo vprašanje	211
Moška moda proti ženski modi	217
Kruhoborci in pecivoborke	224
Suverenost	229
2 vodoravno, 1 navpično	235
Iz prepirljivčevega osebnega dnevnika	240
Mala šola karambola	245
Pilula z odlogom plačila	251
Bernardina zgodba	255
Dete nemočno, dete mogočno	264
Ni vse zlato, kar se sveti	269
Fotrov dan	274
Čas za igro	286
Kako lahko pomagata kuža in muca	292
Pa zakaj se moramo spet igrati?	302
Tret sekret	310

Čačka, packa in igračka	330
Zdaj ko ni več hišnika	334
Mladost ima ost	342
Gladež bunkež	348
Mozarthoven-Effekt	356
Grand Canyon	370
Življenje v mavzolejih	393
Skrivnost tete Jelke	398
Kar pojema	412

METATEORETIKA IN JANKOLOGIJA

Pravir psihoanalize	423
Orgazmoterapevt	426
Od objekta do subjekta	429
Kako dozoreti, ne da bi nas prej odpihnilo z veje	441
Kaj vse se gremo ljudje	445
Izgnati hudiča iz izganjalcev hudiča	450
Nihče ni še nikoli nikogar spremenil	454
Univerzalni priročnik	456
Proti medikalizaciji življenja	459
Moja dobra vila in moj Sarastro	462
Po koncu branja	469
Da bi bili srečno najdeni	483
Viri, rabljeni in priporočani	489

KAJ VESTA O ŽIVLJENJU V SREČI DO KONCA DNI POVEDATI BRATA GRIMM?

Brankov uvod z dvema
Bernardinima dodatkoma

»Ob velikem gozdu je živel uboren drvar z ženo in dvema otrokoma; fantičku je bilo ime Janko, punčki pa Metka ...«

Odrasli še dobro pomnimo pravljico, ki sta jo (leta 1812) prva zapisala nemška pravljicarja brata Grimm, medtem ko jo današnji otroci že manj, saj jim je starši ne berejo, ker da meče na starševstvo slabo luč.

Vsebina je na površju preprosta:

Revni drvar ne zmore prehraniti družine, pa svoja otroka Janka in Metko na predlog matere oziroma (v končni različici) mačehe odvede v gozd in ju tam izpostavi. Dvakrat pride otrokoma pravi čas na uho, kaj se jima pripravlja, in se po najboljših močeh pripravita na preizkušnjo. Prvič Janko nabere zunaj kamenčke in jih potem v gozdu pušča za sabo kot orientirje. Drugič pa kamenčkov ne more nabrati in zato vzame kos kruha in ga v gozdu spotoma drobi. A drobtinice pozobajo ptički in otroka zablodita. Blodita in blodita, dokler nazadnje ne naletita na lectovo hišico in se najesta sladkarij.

Izkaže pa se, da tam prebiva slepa starka – ljudožerska coprnicca. Ta zapre Janka v kletko, Metka pa ji mora služiti kot dekla. Coprnica se odloči, da je treba Janka še porediti, preden ga bo požrla. Občasno ji mora fantek pomoliti iz kletke prst, toliko da coprnicca presodi, ali se je že dovolj zdebil. Prebrisani Janko ji vsakokrat pomoli shranjeno koščico. Nazadnje se coprnicca naveliča in sklene požreti namesto enega tolstega dva suhca. Naroči Metki, naj preveri, ali se je ogenj razgorel. Ta zasluti, da jo namerava pahniti v peč, in se naredi, da ne razume ukaza. Coprnica se nazadnje odloči, da ji bo pokazala, in sama pomoli glavo v peč, Metka pa jo potisne noter, zapahne vrata in jo pusti zgoreti. Otroka potem odkrijeta še skrit zaklad v vazi in se z dragocenostmi vrneta domov, kjer ju oče – mati/mačeha je medtem umrla – sprejme z radostjo.

Nekateri ste morda seznanjeni tudi z interpretacijo psihoanalitika Bruna Bettelheima (1903–1990), po kateri gre v pravljici za simbolni prikaz poti v samostojnost, ki si jo otrok utira skozi nevarnosti odraščanja. Čarovnica s svojo hišico iz lecta po Bettelheimu predstavlja nevarnost regresije v odvisnost od matere. Bettelheimov ugled vrhunskega otroškega terapevta je danes sicer dokaj omajan (glej Wikipedio), a očitki ne veljajo njegovemu tolmačenju, da je v pravljici o Janku in Metki res razbrati razne arhetipske motive in strahove v zvezi z otroštvom, starševstvom, odraščanjem in dozorevanjem.

Že dejstvo, da je pravljica v prvotno zapisani različici govorila o materi in da se je ta spremenila v hudobno mačeho šele v četrti izdaji iz leta 1840 (oče pa v copato, ki se ji ne upa ugovarjati), je po svoje zgovorno: zapisovalca (predvsem Wilhelm) sta postajala s časom vse bolj cenzorska.

A cenzorji redko razberejo, kaj se skriva med vrsticami. Če bi bila brata bolj pozorna, bi objavo najbrž prepovedala, ne pa da sta pravljico samo popravljala, pridajala krščanske simbole itn.

Ključni razlog za prepoved bi moralo biti spoznanje (morala zgodbe), da se otroka lahko rešita šele po tistem, ko se odraslim začneta upirati in pred njimi skrivati svoje namere (s kamenčki, s koščico, s pečjo). Za to, da se ohraniš v svetu odraslih, se moraš torej najprej naučiti delati odrasle reči – zamolčevati, prelisičevati in se delati neumnega. Kot je veliko pozneje to izrazil Duško Radić, srbski pesnik in radijski komentator vsakdana: »Starši, začnite pretepati svoje otroke, brž ko opazite, da vam postajajo podobni!«

Še celo bolj odrasla od otrok pa je uporabljena simbolika. Kaj neki predstavlja buhteča peč? Kaj koščica, ki je presuha za coprnico? Kaj vaza, v kateri se skrivajo dragocenosti? In čarovnica – kaj ni pravzaprav utelešenje *femme fatale*, ki privablja fantke s svojimi sladkimi obeti, da jih potem sama s slastjo použije?

Ne vem, ali se je Freud kdaj pomudil ob tej pravljici, ki (v originalni različici) skoraj do popolnosti ubeseduje dramo Elektrinega kompleksa: mati skuša pogubiti otroka, ker sta ji konkurenčna (hrana kot ljubezen); pogumna Metka porine njeno namestnico coprnico v peč; z bratom se vrne domov k očetu, ki je medtem postal vdovec, kajti mati je (po simpatični magiji) v tem kratkem času preminila, *und sie lebten in lauter freude zusammen* – »in v eni sami radosti so skupaj živeli naprej«.

Predstava o materi kot vili/čarovnici je morda politično nekorektna, vendar samoumevna, saj se nujno oblikuje v zgodnjem detstvu. Vsi smo se kot otročiči učili od matere, kakšne so ženske – in vsaka mati je lahko otročiču večino časa prijazna boginja, prelepa vila, v naslednjem trenutku, ko ji popustijo živci ob otroški zahtevnosti, joku ali trmi, pa se prelevi v besno čarovnico.

Kot se vidi iz pravljice, oče tovrstne obravnave ni deležen. Seveda ne, ko pa očetje nismo naravno nežna bitja in potemtakem tudi ne skačemo iz ene skrajnosti v drugo: očetovska vloga je resda lahko surova, robata, mračna in grozeča, a v tem tudi

ustaljena in zanesljiva: otrok praviloma ve, kaj lahko pričakuje. Vsakdanje batine so v svoji samoumevnosti nedvomno manj strašne od batin, ki sledijo slaščičarski gostiji.

Pripoved je seveda tudi odmev realnosti: nastala je v času kmalu po velikem severnoevropskem stradežu v letih 1315–1325, ko je hladno in mokro vreme v prvih treh letih spridilo posevke in so tudi plemiči stradali kruha, reveži pa so se, če niso hoteli shirati, zatekali celo h kanibalizmu, izpostavljanju zaroda in detomoru.

Pravljica na manifestni ravni poroča o tem, a obenem prek arhetipov povzema temeljno dramo odraščanja: kako se razdružiti od vsemogočne matere in se uspešno združiti z izvoljenko, ne da bi se (tudi) ta spremenila v furijo. Pri tej akrobaciji sodeluje tudi Metka: trenutek, ko zvrne čarovnico v peč, je trenutek, ko vsaka učinkovita nevesta zmagovito spodrine ženino kani-balsko mater, preden bi ta lahko dokončno naredila iz njega večnega maminega sinka.

V takšnemle precepu torej še vedno odraščamo, kakor odraščajo ljudje že dolge rodove, in neglede na moško petelinjenje je treba reči, da se pod njim skoraj brez izjeme skriva strah pred žensko. Prav ta strah je paradoksn temelj moškega upora, njegove dominacije, njegovega poniževanja in tlačjenja žensk.

Z dekleti, ki se o moškem učijo iz očetovega vedenja – oče je do njih praviloma precej bolj popustljiv in prijaznejši kot do sinov – v tem pogledu ni tako hudo. Njihovo usodo nakazuje usoda Metke, ki jo čarovnica zaslužni. (Kakor historično gledano ima svojo hčer za deklo skoraj vsaka mati – temu se pravi »gospodinjska vzgoja za življenje«.) Metkina dilema med odraščanjem je, kako se ogniti tej vlogi – kako ne postati zgolj kopija – a kako to doseči v skoraj izključni družbi edine osebe, od katere se lahko nauči biti mati?

O odraščanju enega in drugega spola, o njunem zorenju in nazadnje združevanju obstaja cela knjižnica vseh mogočih,

nedvomno tudi veliko bolj utemeljenih in manj spekulativnih ugotovitev, podmen in ugibanj. Prispodoba o Janku in Metki je le drobtinica, ki jo spuščam na tla ob prvem koraku v gozd razvojne psihologije, potrebne pri osvetljevanju drame med spoloma.

Dramaturško vprašanje se glasi: kako naj gensko različna, spolno nasprotna, kulturno vsaksebno vzgajana fant in dekle med snubitvenim plesom in pozneje v spolnem razmerju in nazadnje, če se prejšnje posreči, v skupni starševski vpregi z zelo različnima jarmoma najdeta vzajemno sproščenost, razumevanje in veselje? Ker če se ne bosta naučila rahljati v sproščenost on svoj (v junačenje oviti) strah, ona svojo deloma krotkost deloma maščevalnost, kratko malo ne bosta mogla, kot se glasi pravljичno reklo, živeti srečno do konca dni.

Notorična resnica je, da je življenje samo – tudi in morda še posebno brez vmešavanja terapevtov, sociologinj družine, gurujev, mačistov, feministk, ženskih in moških revij, vedeževalk in ženitnih posrednic – najboljši učitelj, še sploh pa na področju odnosov med spoloma.

Človek si namreč deli z nekaterimi drugimi visoko razvitimi živalskimi vrstami sposobnost, da se uči iz napak.

Zakaj bi torej brali tole knjigo naprej? Saj vam bo menda ja življenje samo pokazalo, kaj je dobro in kaj ni dobro, kaj se spleča početi in kaj ne, ob čem se boste opekli, pri čem pa dobili ozeblino.

Že, že, ampak ...

Če bi bil moj oče še živ in bi bil pri tem najinem pomenku poleg, bi na tem mestu (naj)brž pripomnil: »Vaja dela mojstra. Potem ko kako napako dovoljkrat ponoviš, postaneš v njej virtuozi. In tega mojstrstva se je res težko odučiti.«

Iz njega bi v tem primeru govorila trpka modrost. Sam je večino življenja namenil delu, predvsem prevajanju. S svojo marljivostjo – nikoli ni znal nikomur od zunaj, ki ga je kaj prosil, reči ne – je bil tako obremenjen, da me je, če sem prišel

k njemu s kakim svojim problemom, ustavil z ugotovitvijo: »Branko, prihajaš v najbolj neprimernem trenutku ...« Od silnih obveznosti, nekaterih tako zanesenjaških, da so mejile na deluzijo – tako je recimo zastoj popravljaj besedila mnogih slovenskih pisateljev v prazni veri, da se bo na ta način izboljšala raven pisnega jezika nasploh – mu je kratko malo zmanjkovalo časa za drugo. Pa je bil moralno neoporečen, iskren človek, ki je delal svoja dobra dela v tihoti srca. (Za njegov lektorski veleprojekt sem izvedel šele na žalni seji Društva slovenskih pisateljev.)

Ponavljal je svojo edino napako, dokler se sploh ni več dalo drugače. Odnehal je šele, ko ni več šlo – a takrat niti tega ni vedel več, kaj je prevedel on, kaj na primer jaz. Vsa tista jutra, dnevi in večeri sedenja za pisalnim strojem so se strnili v eno samo jutro, dan in večer, tako da mi je osemdesetleten z osu-plostjo rekel: »Leta so se mi zgnetla v en sam hip.«

V tistem, k čemur je bil obrnjen, je bil uspešen. A za hrbtom je medtem teklo neizpolnjeno življenje. Okušal je resda tudi nekatere specialne življenjske radosti – srečo spokojnega drugega zakona, veselje ob poslušanju ljube klasične glasbe, ki si jo je vrtel med delom, živost hoje po naravi – a vsaj od zunaj je bilo njegovo neutrudno delo videti kot vaja v shizoidni monomaniji. Koliko več bi imela od življenja skupaj on in jaz, ko bi bil zmožen odložiti svoje delo! Še danes žalujem za zapravljenimi priložnostmi. Hitel sem pri pisanju *Roke vode kamna*, da bi ga ta tako osebni roman še ujel bistrega duha – prepozno, ojme, prepozno ...

Prav, moj oče je bil morda nekaj posebnega, statistična napakica, aberacija: vi pa boste od življenja odnesli, kar je treba, in življenju dali, kar mu gre, kajne?

Recimo, da se vam posreči – pa to ni nujno, kajti naj je pouk še tako dober in še tako bogat z nauki, mora biti tudi učenec primerno pozoren – ampak ali se res spleča čakati ne vem koliko let, dokler nas končno ne skuje življenje samo? Tako da

se najdemo, prepoznamo in sprejmemo? Da najdemo in sprejmemo drugega? Da se zavemo svoje končnosti, da se zavemo, da se ne splečja zapravljati iztekajočega se časa za reči, ki ne osrečujejo ne nas ne naših bližnjih?

Po drugi strani pa – brati? Se učiti iz knjig? Se udeleževati tečajev, delavnic, seans?

Se splečajo vsa nadomestila za izgubljeno občutje živosti, s katerim smo se rodili in ki samo čaka, da ga spet poberemo, kjer smo ga v otroštvu ali po puberteti odložili in nanj pozabili vsak sredi svojih zamotovanj?

A spet – kaj je narobe s tem življenjem, da daje toliko priložnosti za stranpota in ovinke? Kako naj se splečajo vsi ti prepiri, najedanja, prigrizovanja besed, zbadanja, zabijanja, vsi ti pobegi, žalitve, zamere, vsi tisti kakor ti meni – tako jaz tebi, vsa tista na kolena pa ne grem, vsi tisti tihi tedni, pobegi, varanja, loputanja, klofutanja, davljenja, praskanja, pljuvanja, zaklepanja, seljenja, razvezovanja, ločevanja, nagajanja, ovajanja?

Statistika zakonskih zvez, skupnih gospodinjstev, enoosebnih družin itn. v Sloveniji nakazuje, da Slovenci vse bolj izgublamo vero v pravljico. Zunajzakonskih parov je od vseh parov (vštevši tiste v umetniškem drsanju) že 60 odstotkov. Resda je to tudi posledica računa, saj so zunajzakonci, če se znajdejo, privilegirani (finančna pomoč navideznim samohranilkam ipd.), obenem pa so po pravnem varstvu izenačeni z znotrajzakonci. V primerjavi s številom tistih, ki se po daljšem obotavljanju vendarle ojunajo in poročijo (ženini imajo v povprečju več kot 35 let, neveste več kot 32 let), se jih bo dobra tretjina ločila. Povprečen par ima le še 1,18 odstotkov otroka, tako da si ob razvezi ali ločitvi niti ne moreta razdeliti otrok, kot sem galantno storil jaz v svojem primeru. Vse to nakazuje, da so pričakovanja o skupnem srečnem življenju do konca dni povsem uplahnila (kajti sicer bi bilo razočaranj morda več, a veliko več bi bilo tudi poročenih).

Med pisanjem tega uvoda sem obiskal tudi metaknjžnico Cobiss, da bi videl, koliko je pri nas gradiva na temo »trajne sreče v dvoje«. Presenečen sem odkril, da obstaja en sam tak članek. Pripisan je pisateljici, fotografinji in režiserki Miomiri Šegina, ki je bila včasih dopisovalka v Slamnik, občinsko glasilo Domžal, naslov pa se glasi »Ali obstaja recept za srečno in trajno partnerstvo v dvoje?«.

A sam članek je bil žal manj optimističen od naslova: obsežnejša druga polovica se je namenjala zgolj dajanju receptov za preprečevanje nasilja v družini. Mimi Šegina lepo pove zakaj: »... zelo veliko ljudi ve, kakšno naj bi uspešno partnerstvo bilo, zelo malo pa je tistih, ki to, kar vedo, uporabljajo v praksi.«

In prav ima.

S stališča posameznika poteka življenje premo, od spočetja in rojstva prek odraščanja, zrelosti in morebitnega starševstva vse do, z nekaj sreče, starosti in gotove smrti, s katero šele plačamo vstopnico za vse skupaj.

A Darwin je rekel: »Kurjad je sredstvo, prek katerega jajce poskrbi za svoje nadaljevanje.« (Ali nekaj zelo podobnega.)

S stališča vrste bi se torej dalo reči, da se pravo življenje začne, ko dovolj odrastemo, da nas nagon požene v spolno zблиževanje z nasprotnim spolom, uspešno končuje pa, ko nam ni treba več skrbeti za zarod. Vse drugo – odraščanje in staranje – je zgolj uvertura in finale, ki sta dejanskemu *showu* dodana iz pragmatične nuje.

Skladno z Darwinovim pojmovanjem jajca je knjiga sestavljena tako, da se bralka in bralec takoj na začetku znajdeta *in medias res*, torej v dvodelni lupinici ljubezni. Vse, kar sledi, je posledica tega gonskega začetka.

Najprej se ona in on povežeta v par, zato je večina knjige (zbrana v razdelku z naslovom v LECTOVI HIŠICI), namenjena razkrivanju dejstev in skrivnosti o, kot je vsaj zaželeno, uspešnem razmerju med ženskim in moškim polom.

Bernarda je tu pripisala ob rob: »Kaj pa istospolni? Njih boš kar zamolčal?«

O istospolnih parih v tej knjigi ni in ne bo govora, prvič zato ne, ker nimam v istospolni ljubezni prav nobene osebne izkušnje, drugič zato ne, ker ne gre, da bi se vtikal v tuje reči, in tretjič, ker v istospolnem partnerstvu ni nasprotja med sicer dopolnjujočima se, pa vendar nasprotnima spoloma, in je torej problematika istospolnega razmerja rešena te zadrege, če sploh obstaja kaka problematika, drugačne narave, kot se pojavlja v medspolnem razmerju.

Če se moško-ženski par ujame in ne gre narazen, lahko pride v to dvočlensko skupnost detece, morda ne zgolj eno, in ta prihod sproži nove potrebe v tektoniki medspolnega razmerja. Z Bernardino zgodbo (str. 255) se začenjajo besedila, ki se vse bolj namenjajo družini in zarodu ter njegovemu zorenju v ... zabubljenca, zaljubljenca, dvorljivca, snubca, starše, starce.

Sledi še krajši razdelek METATEORETIKA IN JANKOLOGIJA (str. 421), diskretno postavljen na konec knjige, da ne bi odvrčal od branja tistih, ki ne marajo za teorijo. Nič ne zamerim tega, kajti velikanska večina pisanja pred tem dodatkom – vse tisto, kar je šlo v lectovo hišico – je res dokaj prebavljiva zmes poljudnosti, osebne izkušnje in občasne anekdotičnosti. Ampak tudi besedila, 10 jih je vsega, v METATEORETIKI IN JANKOLOGII niso brez zanimivosti, saj poleg psiholoških konceptov predstavlja tudi genije, ki so jih domislili, in njihove človeške posebnosti.

To, kar sem, sem postal glede na tisto, kar sem izkušal na lastni koži – ampak preden sem lahko doumel, zakaj sem jih sploh kdaj fasal v medosebnih stikih in kako me je brusila katera preizkušnja, sem se moral zadevno izobraziti in si pridobiti kategorialni aparat, ki omogoča tolmačenje psihološke

pojavnosti. To znanje sem si lahko pridobil zgolj s prebiranjem del s področja medosebne psihologije. Imena so različna, sistemi tudi, a eno si delijo vsi: tako klasiki psihoanalize kot današnji psihodinamični in integrativni teoretiki in praktiki si delijo podmeno, da je sposobnost navezovanja srečnih medosebnih razmerij v odraslosti v največji meri odvisna od tega, kako posrečeno je bilo v našem zgodnjem otroštvu razmerje med nami in našimi ključnimi odraslimi skrbniškimi osebami (predvsem materjo, pa tudi očetom).

Nekatera imena, ki jih površno predstavljam v tem dodatku, so bralstvu povečini dobro poznana. O Sigmundu Freudu je slišal pač vsak, o Ericu Berneu najbrž večina, saj je njegova *Games People Play* (pri nas prevedena kot *Katero igro igraš?*) še vedno mega uspešnica. O Eriku Eriksonu, tako pomembnem pri orientiranju o tem, kaj naj bi bilo normalno zorenje in kakšen naj bi bil zrel človek, ste gotovo kaj slišali v srednji šoli, tudi če ste ime že pozabili. Lahko pa da vam bo povsem neznan Winnicott iz objektnorelacijske šole, še bolj pa recimo Bowlby, ki je imel to smolo, da ni znal živo pisati o svojih empiričnih dognanjih v zvezi s človekovo navezanostjo. V nadaljevanju tega dodatka predstavljam tudi bolj ali manj poznane antipsihiatre, ki so v okviru tega, kar raziskuje knjiga, pomembni po svojem boju proti kemopsihiatrični dekonstrukciji družine. Kajti ko otroka nadzoruješ z medikacijo, s tem delaš vso družino odvečno.

Najina knjiga se nazadnje izteče v spremno besedo doktorja znanosti Bojana Varjačiča Rajka, uglednega kliničnega psihologa, psihoterapevta ter priznanega avtorja (*Subjektivni in družbeni vidiki negativnih izidov v psihoterapiji*, ISH 2012), prevajalca in urednika na tem polju. Bojan ni napisal samo imenitne spremne besede, ampak je že med nastajanjem besedil prispeval vrsto pripomb in predlogov, ki so pomembno vplivali na verodostojnost in neoporečnost končne verzije.

Kdor me поблиže pozna in ve, kako rad črпам zgolj iz svojega notranjega sveta, se bo seveda spraševal, kako je mogoče, da sem ga poslušal.

Razloga sta dva: prvi je strokovne, drugi rodoslovne narave.

Prvič, doktor Varjačič se zelo zelo spozna na svojo stroko, o čemer sem se lahko dodobra prepričal že med prevajanjem *Psihoanalitične diagnostike* Nancy McWilliams (več o tej knjigi v besedilu Univerzalni priročnik, str. 456), kjer je opravil veliko delo v vlogi jezikovnega svetovalca. Že zato mi je osebno blizu. Povem vam, če ne bi bilo zame glede na leta že pozno, bi šel v psihoanalizo prav k njemu.

In drugič: Varjagi (Variagi) je zgodovinsko poimenovanje za nordijske pirate, ki so vdrli v Rusijo in prijadrali po Volgi vse do Kaspijskega morja. Omenja jih kot neustrašne in drzovite bojce menda že sam Tolkien v svojem *Gospodarju prstanov*. *Varjag* je stara slovanska beseda, izvedena iz nordijske *varingar* za »najemniške, pogodbene vojščake« (staronordijsko *vár* = »pogodba«). *Varjačič* je seveda »Varjagov sin oz. potomec«.

Takšnim redaktorjem pa se že po genski liniji ne ugovarja.

Poleg njega sta navdihujoče redakcijsko delo opravili tudi psihologinja Urška Žugelj in komunikologinja Ira Aurin, matematiko v besedilu *Mladost* naj ima ost pa je pregledal fizik Miha Škarabot. Zahvala gre tudi fotografu Iztoku Dimcu, ki je ljubeznivo dovolil uporabo svoje fotografije z Ranča Burger (Veniše, 2007).

Druge podobe so iz zasebnega arhiva ali pobrane z interneta v veri, da gre za ilustrativno ljudsko blago.

Najpomembnejša, najbolj prijetna in resnično prav(lj)ična poživitev in obogatitev *Iskanja srečnega razmerja* kot učbenika iz umetnosti sožitja med spoloma je gotovo glas soavtorice in moje življenjske sopotnice Bernarde. Žal mi je, da se je v nastajanje knjige vključila šele po tistem, ko sem napisal prvo verzijo, a takrat šele sem ji natisnil in dal v branje tedanjo (zelo rudimentarno) celoto, ona pa je začela pisati obrobne opombe,

ki so zdaj sol te skupne jedi. Nič čudnega: prav ona mi je skozi zadnjih skoraj 30 let eksistencialno odpirala oči za to, za kar gre v življenju.

Bernarda pripominja: »Bilo mi je v veselje takole sodelovati, Branko, in zelo me mika, da bi te pohvalila, kakor si tudi zaslužiš. A ob tem mi na misel prihaja tisti krčmarski par iz Milčinskega, ki ga je prerad na skrivaj cukal in imel zato slab izkupiček, pa sta se dogovorila, da bosta za popite poliče sproti plačevala s po enim krajcarjem. Na koncu leta pa sta v blagajni ob obračunu našla en sam krajcar. Torej bom hvalo prepustila drugim.«

No, potem pa počakajva z dejanskim posvetilom do konca.

1

V LECTOVI HIŠICI

In v eni sami radosti so skupaj živeli naprej.

– Brata Grimm, *Janko in Metka*

Kaj se menijo Britanci, kadar se ne o vremenu

Flirt

Medtem ko si dlakave opice izkazujejo zanimanje in skrb s tem, da se vzajemno obirajo, izčesavajo in izlizujejo bolhe in druge zajedalce, si brezdlake opice izmenjujemo poglede, nasmeške in komplimente – in tudi pri tem drugem gre za gladenje, božanje in prilizovanje, čeprav pretežno verbalno in simbolno. Opičjemu početju se pravi čedenje, človeškemu – flirt.

O flirtu se pri nas menda še ni pisalo, in tako sem za slovensko bralstvo oz. flirtstvo zbral nekaj koristnih podatkov iz študije socialne antropologinje Kate Fox, na katero sem naletel kot prevajalec njenega moža, nevrokirurga Henryja Marsha (*Ne škoduj!*, 2014).

Študija se imenuje *The Flirting Report*; izšla pa je leta 2004. Čeprav je naša tradicija flirtanja po poreklu habsburška, je britanska študija Foxove povečini uporabna tudi v naših razmerah, v katere tako ali tako vdirajo anglosaksonski vzorci (posebno prek ZDA).

Kate Fox trdi, da definicije iz besednjakov, po katerih je flirtanje, recimo, »ljubezensko vedenje ali ravnanje brez emocionalne soudeležbe« ali pa »napeljevanje k seksualnemu razmerju, ki pa lahko ostaja v območju zgolj igre«, ne zadoščajo. (Slovenska

opredelitev glagola flirtati se ujema s prvo od navedenih definicij: »imeti površen, neresen ljubezenski odnos, ljubimkati« / Slovar slovenskega knjižnega jezika/.)

Kot je pokazala raziskava znotraj britanske populacije, obstajata dve vrsti flirta.

Prvi pomen opredeljuje flirt kot vrsto razvedrila ali nedolžnega zezanja; drugi pa se nanaša na flirtanje kot metanje trnka z namenom vzpostavitve spolnega razmerja. In evolucijsko gledano je v naše gene programirano flirtanje te druge vrste. Flirtanje je v tem smislu sila pomembno, kajti brez izražanja spolne zainteresiranosti za nasprotni spol se človeštvo niti ne bi moglo obdržati kot vrsta.

Samo en odstotek vseh anketirancev v študiji izjavlja, da nikoli ne flirta.

Evolucijski psihologi dokazujejo, da brez flirtanja ne bi bilo zgodovine oziroma človeške civilizacije. Po tej teoriji so namreč dosežki naših razvitih možganov zgolj sredstvo, kakršno je pri pavu njegovo perje.

Gre torej za izraz naše potrebe po šarmiranju, in današnji ljudje smo potomci uspešnih flirtov. Kako že gre pesem? Aha: »Iz roda v rod seks išče pot.«

Zato ni nič čudnega, da je govorica telesa med flirtanjem pri človeštvu enaka in ustaljena neglede na družbene in kulturne okoliščine.

Človeški flirt sestoji iz zaporedja gibov in izrazov, ki ni ne vem kako drugačno od vedenja živali v naravi. Značilnosti človeških flirtanj so tako imenovano »kopulacijsko strmenje« (intenzivno srečevanje pogledov), nasmešek, telesna sinhronija, žensko sramežljivo ali potajeno spogledovanje in moško »izprsovanje«. Helen Fisher jih v svoji knjigi *Anatomija ljubezni* našteva še nekaj, recimo žensko igračkanje z lasmi.

Dve tretjini teh sekvenc se začneta na žensko pobudo, podobno kot pri naši opičji žlahti, le da so tam samice celo bolj

korajžne, saj si povsem očitno izbirajo kandidate za kopulacijo. Temu se učeno pravi »proceptivnost«. Vendar je pri človeških samicah tako subtilna, da nasploh ženske še vedno veljajo zgolj za »receptivne«, torej pasivno pripustljive (če sploh).

Subtilni ženski signali sprožijo pri moškem, ki se jih niti ne zaveda, snubitveno sekvenco, ki je toliko bolj odkrita, da se lahko zdi, da je začetnik dvorjenja on sam.

A če je flirt tako nezaveden in nagonski, kako da se nam potem tolikokrat zgodi, da se kaj zalomi?

Problem je prav to, da v začetni fazi na oko skorajda ni razlike med flirtanjem »kot nedolžnim družabnim razvedrilom« in flirtanjem »kot spolnim vabljenjem«.

Tako kot vse drugo početje, za katero smo evolucijsko programirani – kot na primer za vsejedstvo – so tudi za flirtanje značilne socialno priučene preference, omejitve in tabuji.

Nekateri nesporazumi ne temeljijo zgolj na nepoučenosti glede kulturno pogojene nepisane etikete, ampak so globljih vzrokov.

Tako recimo moški v ženski prijaznosti brez izjeme vidijo njeno naklonjenost, v naklonjenosti pa tudi že kar načelno spolno voljnost. (Naklonjena je njemu = nagiba se proti njemu, in ko bo dovolj naklonjena, mu bo sama od sebe padla v objem.) Skoraj vsako pozitivno vedenje, ki je včasih dejansko lahko zgolj izraz bontona ali srčne dobrote, si moški razlagajo kot dokaz spolne pripustljivosti.

Ta optimizem je včasih nepopustljiv, in zato ima svoj strmo-glavi finale kdaj tudi pred sodiščem oziroma celo v zaporu. Vendar opravlja adaptivno funkcijo: brez njega si kratko malo ne bi upali v zadostni meri skrbeti za širjenje svojih genov. Zadeva je natanko takšna kot v tistem vicu, v katerem nekdo opazi na banketu znanca, ki se smuka od dame do dame in vsaki pošepeče nekaj na uho. V odziv je deležen zgroženih

pogledov in tudi zaušnic. Ko ga prinese v bližino znanca, ga ta vpraša, kaj se gre. »No, vsako damo vprašam, ali bi seksala z mano.«

»Uf, zato si jih toliko fasal!«

»No, fašem jih precej, seksam pa tudi kar.«

Ženske lahko predvsem v prvi minuti, ko se znajdejo nanovo v družbi z moškim, pošiljajo zelo dvoumne signale. Temu raziskovalci pravijo »protejsko vedenje«, po grškem boštvu Proteju, ki se je znalo spreminjati. Ženska nezavedno pošilja signale, ki izzivajo moškega, da naj izda svoje namere. (»Ali bo trznil?«) Najprej – pozor, to poteka nezavedno! – vržejo prvi trnek, šele pozneje se bodo odločile, ali se jim splača vlagati v to, da ga izvlečejo skupaj z ujetim ribakom.

Ženskam, ki to metodo uporabljajo tudi še pozneje in hote, se pravi v angleščini *teaser* (= »dražljivka«), v slovenščini pa se ne spomnim nobene spodobne besede, v orientacijo bi lahko bila poulična beseda »rajcfirerka«.

A ženska selektivnost pri ulovu je posledica nuje: žensko napaka pri izbiri partnerja stane (oziroma jo je skoraj do danes stala) veliko dražje kot moškega napaka pri izbiri partnerke. Moškega namreč ne veže breme materinstva. Ženski torej škodi, če ni preračunljiva.

Eno od podrejenih vprašanj glede flirtanja v zdajšnjem času se nanaša na pobudo: ali jo sme izraziti ženska, s tem da povabi moškega na recimo večerjo? To namreč danes priporočajo mnogi priročniki in ženske revije, pri čemer trdijo, da je moškim taka podjetna pozornost pogodu. Seveda jim je pogodu, ko pa si jo v svojem evolucijskem optimizmu tolmačijo kot napoved seksa brez investicijskega stroška večerje in nاپitnine.

Kako se bo vabilo obneslo dolgoročno, nam zbrani anketni podatki ne povejo: obstaja namreč bistvena razlika med moškimi in ženskimi odgovori, tako da se statistika ne izide.

(Podobno kot ankete izkazujejo velike razlike v velikosti moškega spolovila ali trajanju spolnega akta, če ocene podajajo ženske posebej in moški posebej. Resnica je pregovorno ne-kje vmes.)

Kate Fox je opredelila tudi najugodnejša kotišča flirta. Gre za kraje, kjer je tako vedenje družbeno bolj sprejemljivo kot sicer (očitno lažje je nagovoriti žensko na plesišču ali v baru kot pa v temni uličici). Vendar pa sta poleg »sociabilnosti« udeležena še dva dejavnika, ki olajšujeta začetek: to sta, vsaj v Britaniji, »alkoholno ozračje« in »deljena ali skupna zanimanja«. Mislim, da je pri nas alkoholno ozračje manj pomembno, saj so slovenski tabuji glede alkoholiziranih žensk veliko strožji od britanskih. Nasploh pri nas ni anglosaške navade, ki vodi Britance in Severnoameričane, potem ko so ves teden garali pod jarmom kapitalizma, ob petkih v pube, bistroje, diskoteke in samske barčke, da se malo poveselejo. Zato je v Sloveniji bolj pomembna možnost družljivosti (recimo na spominski poti, gasilski veselici) in skupnega interesa (recimo sprehajalcev psov). Odlične priložnosti so tudi razne zabave, proslave s pogostitvijo, otvoritve razstav, pustovanja, praznovanja, ko je samoumevno, da se siceršnji tabuji začasno zrahljajo. Učeni termin za to se glasi »kulturalna remisija«.

Tudi kongresi, simpoziji, konvencije, seminarji, tečaji, letovanja z namenom utrjevanja kolektivnosti so imenitna mesta flirtanja, saj ponujajo skupne teme in zanimanja, po opravljeni dnevni raboti pa tudi alkoholno sprostitiv in inhibicij. Priložnost za nevsiljiv flirt se nudi na univerzi, seveda zgolj med študenti, kajti danes že povsod velja tabu glede zlorabe avtoritete, tako da se morajo današnji pedagogi zelo paziti, da si ne nakopljejo kakih očitkov ali celo tožb, včasih tudi leta pozneje, ko se nekdanja mlada oboževalka zave, da je bila pravzaprav zmanipulirana ali zaslepljena.

Bernarda je tu pripisala: »Tako kot sem bila recimo jaz kot pripravnica, potem ko sem leta 1990 tri mesece delala pod tvojim mentorstvom pri projektu *Kdo je kdo?* Ti boš seveda citiral T. S. Eliota o preteklosti, ki da je 'čudna dežela, kjer veljajo čudni običaji' ...«

Kako sta najina pogleda različna! Takrat sem bil vendar šonja od repa do glave – od konjskega repa, ki sem ga nosil v obupnem poskusu, da bi prikrikl plešavenje, pa do zelo zmedene glave, ki si ni upala proti mladi pripravnici niti obrniti odkritega pogleda ...

A o tem pozneje.

Življenje in pogledi povprečnega slovenskega flirteža

Osebna izkušnja

Oglejmo si pubertetnika, ki se spolno prebuja. V silni želji, da bi naposled našel izliv libidinozni energiji, ki se vzdiguje v njegovem telesu, bi si še kako rad dovolil in se odzival na subtilne predeliminacijske signale mladenk. A kako naj se odziva, ko pa niti tega ne ve, da se odziva? Kaj šele, da bi se mu sanjalo, kaj bi bilo mladenkam pogodu slišati in videti? Izkušenj nima nobenih – odkod naj torej črpa svojo samozavest, kako naj uide usodi, ki jo napoveduje reklo, da »cagav fant še ni pri puncu spal«, ko pa je bil že deležen recimo opozorila, ki sem ga bil deležen jaz od svoje hrvaške matere: »Čim deklica vidi, da si zaljubljen vanjo, *odmah si gotof!*«

Deklice so znale brati, najbrž tudi one nezavedno, mojo govorico telesa, moje antisignale, da tako rečem, ki so jim sporočali: »Zdaj te bo nagovoril, a od njega nimaš kaj pričakovati. Nima pojma o ženskah, učil se je kvečjemu iz *Madame Bovary*, a bral jo je pri enajstih in morda zato sicer ve, kako so se oblačile podeželske Francozinje v 19. stoletju, nič kaj pa ne ve o tem, kako so se puščale sleči. Pa tudi nič nima: ne denarja ne službe ne ugleda, še sinekure ne. Ima petnajst let, kadi smrdljive niške Morava, pije vse po vrsti, hodi na gimnazijo, ne zna plesati,

spolne muke si lajša ob ogledovanju sličic v Veselom svetu, in kar bo zdaj povedal, bo slišati duhovito, morda, če je že dovolj desperaten, celo drzno – ampak ti ja ne boš padla na te kdove kje nakradene finte!«

Jasno, da je vsaka samo stran pogledala, če ne celo zavila z očmi.

Leta 1963 mi je med Bledom in Radovljico ena pomahala skozi zadnjo šipo avta, ki je odpeljal mimo mene štoparja. Še vedno vidim njen obraz. To je bil moj največji uspeh. In mojih dvanajst let je bilo takrat veliko. Ko mi je dve leti zatem že v postelji dala košarico še kelnarca iz restavracije v nekem istrskem avtokampu, sem bil prepričan, da sem zamudil zadnji vlak. Vozovnico pa mi je nekaj let zatem preščipnila sošolka vijoličnih oči Neva Kakože, ne da bi me popeljala na vožnjo – sprejela je moje vabilo, potem pa je ni bilo v šentviško gostilno Žibert, kjer sem jo čakal.

In verjemite mi, ženske, da se zavrtnjeni moški še dolgo v odrasla leta počutimo podobno klavrno. Morda nikoli ne odrastemo povsem zares, ker za tako odraščanje bi se morali znebiti vsega intelektualnega balasta, tako da bi lahko ravnali kot plemeniti divjaki, gozdni možje, jamski ljudje. Tako pa nas hromijo dvomi in vprašanja. Občutek je podoben kot med potovanjem po daljni tuji deželi, kjer človek organizira itinerarij, čeprav ve, da temu ni kos, in se po varni vrnitvi domov čudi, kako neki mu je to uspelo, ko bi pa za vse skupaj ja morala poskrbeti njegova pokojna mami. V teh pogledih ostajamo na skrivaj otroci.

»Reč je po mojem preprosta. Sproščенost pride s samozavestjo, samozavest je posledica gotovosti, da si ljubljen, ta gotovost pa moškega obide, ko ga ljubljenka ženska pripusti in se mu prepusti.«

Khm – to je vendar sklenjen krog: C sledi B, B sledi A, A sledi C. Kako pa naj moški sploh pride na to krožnico?

»Ena se ga pač mora usmiliti – kot sem se jaz tebe. Na diskreten način, tako da moški misli, da je osvajalec. Potem je v hipu vse drugače, zraste mu samozavest, postane šegav, duhovit, celo nepozaben. Se spomniš tiste trgovinice, kjer sem si kupovala Lila Pause?«

Lila Pause! ...

Trgovinica je bila na Medvedovi. Decembra 1990 – potem ko naju je šef Hribar, ker je urejanje gradiva za *Kdo je kdo* terjalo vse več prostora, preselil iz Delavskega doma v depandanso nasproti tedanjega kina Mojca – sva se tam oskrbovala s kakovom, mlekom, sladkarijami, sadjem, kakimi špageti itn., saj je začasna pisarna premogla celo kuhinjico in je Bernarda lahko včasih celo kaj na hitro spacala, kot je temu rekla. Lila Pause se je imenovala čokoladica, ki je prišla v tistem času na naše tržišče, pa si jo je kdaj kupila. Sam je nisem niti pokusil, raje sem si krajšal čas s pomenki s prodajalkama. Ne spominjam se sicer, kaj sem jima govoril poleg obveznega: »Jaz sem prišel!« a vsekakor je tisto, kar sem govoril, pustilo vtis. Nekaj let zatem sva šla na filmsko predstavo v kinu Mojca, pa sva zavila tudi v trgovinico. Ko me je prodajalka zagledala, se je napol ozrla nazaj k vratom v skladišče in zaklicala: »Ej, un je pršu!«

Trgovinica morda še stoji, kdo bi vedel v teh časih. Enkrat se morava spet oglasiti.

Vsekakor sem se v tistih mesecih na Medvedovi naučil flirtati, ne da bi se mi bilo treba učiti: kar znal sem, brž ko so odpadle verige inhibicije. In v tej večini sem še vedno mojster, čeprav jo uporabljam z mero. Slovenski povprečnež sem zgolj zato, ker sem bil do štiridesetega leta v tem pogledu cvekar:

$\langle (30 \times 1) + (30 \times 10) \rangle : 60 = 5,5$ ali 55 %, tak je moj povprečni življenjski rezultat, kar se tiče flirtanja.

Seveda je šlo pri tem mojstrstvu za flirt iz »dvorljivosti« ali »galantnosti«, ki nima osvajalskega namena (saj sem bil zaljubljen v Bernardo), ampak je bolj izraz manire: takšni moški smo »manirlih« ali »kavalirski«. Vsaj v Srednji Evropi gre pri tem predvsem za izrekanje poklonov, medtem ko so Britanci bolj nagnjeni k dvoumnostim, šegavemu namigovanju na seks ipd. Prva varianta je zahtevnejša, mislim, ker terja od dvorljivca oko in posluh za kvalitete ženske, ki ji izreka poklone. Ti namreč ne smejo biti prazna hvala, ampak morajo imeti oporišče v ustreznih lastnostih hvaljenke. Flirtanje sploh ne more biti uspešno, če ni spontano, sproščeno in iskreno – iskreno v tem smislu, da ga ne namenjaš komu, ki te ne poživlja, ki torej ne drami tvojega zanimanja, radovednosti, radoživosti.

S sprejemanjem ameriških kulturnih nesmislov sprejemamo v Sloveniji tudi (veliko več je tega za zdaj seveda v Britaniji) ameriško flirtofobijo. Kot skoraj vse, kar prihaja novatorskega iz Amerike, ima tudi ta reč svoj profitarški moment: flirtanje postane profitna dejavnost le, če ga najprej narediš nesprejemljivega, potem pa organiziraš kot plačljivo storitev. Plačujemo posredno s svojimi osebnimi življenjskimi podatki na družabnih omrežjih, ali pa neposredno pri internetnih agencijah za iskanje partnerja/partnerke.

Ameriške korporacije in pedagoške ustanove kar po vrsti prepovedujejo telesno dotikanje, gledanje v oči ali kake druge dele telesa, ki so značilni za spol. Nekatere univerze v svojih Kodeksih vedenja že predpisujejo, da mora vsak študent »pred vsakim stopnjevanjem telesne bližine pridobiti nedvoumno verbalno privolitev«, profesorji pa ne dobijo zaposlitve, če prej ne opravijo zadevnega izpita, ki lahko terja več učenja od samega predmeta študija!

Britanska antropologinja Kate Fox sicer predpostavlja, da bodo taki poskusi zatrtja naravnega vedenja, ki nam je vraslo v gene, prej ali slej morali popustiti, in priporoča, naj družba kot celota spolno nadlegovanje odpravlja ne s prepovedovanjem in zatiranjem flirta, ampak s poukom v njem in o njem: tako bomo udeleženci bolj izvedeni in dojemljivi za njegove fineše, kar nas bo obvarovalo pred zmotnimi vtisi in potencialno neželenim in celo kaznivim ravnanjem, svojim in tujim.

Ustrezna izobraženost bo torej zagotavljala ustrezno branje sicer subtilnih simptomov.

In midva z Bernardo. Je spočetka glede na moje inhibicije sploh bilo kaj flirta med nama?

Nekaj ga je očitno bilo, kajti deklica je sprevidela, da sem zaljubljen vanjo, jaz pa sem bil odmah gotof.